

Park Gradac

OBNOVA U KONTEKSTU PROVEDBE JAVNOG
NATJEČAJA ZA KRAJOBRAZNO-ARHITEKTONSKO-
URBANISTIČKO RJEŠENJE

Park Gradac najveći je i najstariji postojeći javni park Dubrovnika, otvoren za javnost 1898. godine. Povod za pisanje ovoga rada jest najavljeni natječaj Grada Dubrovnika u okviru kojeg se očekuju projektna rješenja ne samo obnove Parka i njegovih sadržaja već i šireg parkovnog prostora promišljanjem funkcionalnih pješačkih spona Parka sa sveučilišnim institucijama na njegovu začelju, ali i šire, u vidu formiranja visokovrijednog krajobraznog pojasa sa šetnicom od Vile Čingrije do sjeverne granice parka Gradac, odnosno parkirališta Gradac, i komunikacijama prema Ulici branitelja Dubrovnika i dalje prema Pilama, povijesnoj jezgri. Ovaj širi krajobrazni pojas dio je anketnog natječaja. Ukupna površina parka Gradac je 1,7, a šireg krajobraznog pojasa 6,3 hektara. S obzirom na to

da je za ovaj složeni prostor Program natječaja dostupan na internetskim stranicama Grada Dubrovnika, ovdje će se pokušati razmotriti neke aspekte obnove Parka koji nisu bili dio natječajne dokumentacije.

MARA MARIĆ, IVAN VIĐEN Najopćenitija definicija parka podrazumijeva javni prostor oblikovan vegetacijom u kojem su mogući različiti vidovi korištenja prostora poput odmora, igre, rekreacije, uživanja, odnosno okupljanja različitih socijalnih grupa stanovnika grada. Prema svojim obilježjima urbani javni park, a pritom se misli na centralno smješten glavni park nekoga grada, imao je tijekom povijesti do danas snažan utjecaj na formiranje građanskoga društva. Taj javni prostor nastaje na poticaj građanstva i za građanstvo. Javni bi park trebao svim socijalnim grupama građana omogućiti kolektivne i individualne aktivnosti i upravo se zbog toga javni park smatra jednim od najsnažnijih pokazatelja razine demokracije društva.

Otvoreni *ozelenjeni* javni prostori u gradovima njihov su sastavni dio gotovo podjednako koliko su stari i sami gradovi. Razdoblje 19. stoljeća smatra se ključnim za poimanje krajobrazne arhitekture kao gradotvorne discipline, a s time u vezi i šireg usvajanja koncepta planiranja javnih parkovnih gradskih prostora kao sastavne, ponegdje i temeljne supstance tkiva grada. Industrijska revolucija iz temelja je promijenila dotadašnji povijesni grad. Svijest o zdravom okruženju, o potrebi planiranja gradova čiji će sastavni dio biti i javne parkovne površine, posebice je razvijena u Engleskoj i Sjevernoj Americi, a posljedica je naglog širenja gradova nauštrb slobodnih prostora, njihove prenapučenosti, ali i zagađenosti, stoga su programi za podizanje javnih parkova u tim zemljama tada sadržavali podjednako zdravstvenu, socijalnu i estetsku komponentu. I u industrijski manje razvijenim državama jačanjem građanstva vrtovi i

parkovi ne podižu se više samo za malobrojnu patricijsku i vladarsku elitu.¹ Parkovi gradova postaju javni, otvoreni za susret, užitek i rekreaciju građana.

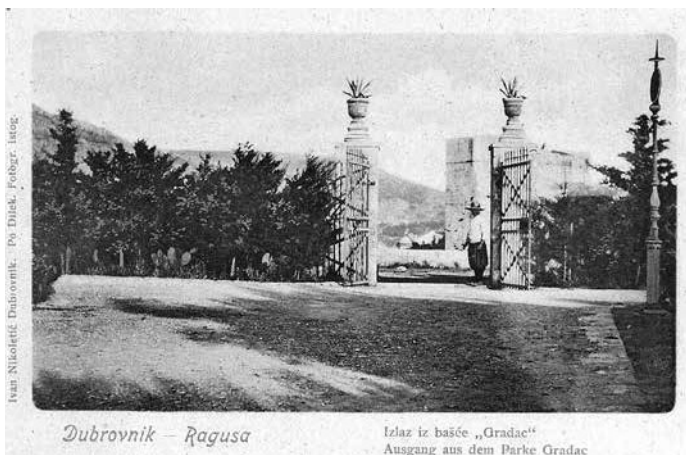
Mnogobrojni parkovi nastaju upravo na inicijativu različitih građanskih društava. U to vrijeme u gradovima koji izlaze iz svojih povijesnih okvira porastom pučanstva, posebice mnogih kod kojih dolazi do razgradnje povijesnih utvrđenja, shvaćanje oblikovanja javnog parka imalo je dvostruku vrijednost – smatralo se da se time očuvao prostor od izgradnje i da je stvorena javna namjena prostora.² Za razliku od Velike Britanije, u kojoj su oblikovanja javnih parkova u svojim programima imala ugrađenu zdravstvenu i višenamjensku funkciju (šetnja, sport,

1 Šćitaroci Obad, M.; Bojanić Obad Šćitaroci, B. (1997.) *Vrtovi, perivoji parkovi*, Tehnička enciklopedija, Štefanović, D. (ur.), Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1997. str. 570.

2 Carr, E. (2000.) *Park, Forest, and Wilderness*, Taking Stock: Changing Ideas And Visions For Parks, The George Wright Forum 17(2) 2000., str. 16–30.

PRVA FAZA UREĐENJA PARKA – GLAVNA PRILAZNA ALEJA PARKA, KRAJ 19. ST; IZVOR: EDUARD ŠULJAK – PRIVATNA ZBIRKA

RAZDOBLJE IZMEĐU PRVE I DRUGE FAZE UREĐENJA PARKA – GLAVNI ULAZ U PARK; IZVOR: EDUARD ŠULJAK – PRIVATNA ZBIRKA

igra, druženje...) upravo zbog snažnog industrijskog okruženja, na prostoru tadašnjega Austrijskoga Carstva u to se vrijeme prije svega kod oblikovanja javnih parkova postavlja estetski uvjetovan program. Navedeno je posljedica kašnjenja velikih valova industrijalizacije u Monarhiji, a s time u vezi i ponešto zakašnjelog jačanja građanstva.³

DRUŠTVO DUB I OKOLNOSTI POSTANKA PARKA GRADAC

Park Gradac nastao je na tragu opisanih trendova koji su već početkom 19. stoljeća intenzivirani diljem Europe. Izvorno je imao šetališni, zabavni, edukativni i uredni karakter. Park Gradac može se promatrati u svjetlu svojega društvenog i urbanističkog konteksta, svojih oblikovnih značajki te značaja u slici Grada. Osim što je nesumnjivo važan dio parkovne baštine iz razdoblja historicizma ne samo u Dubrovniku već i na čitavome hrvatskom jugu, Gradac je na određeni način

i spomenik građanskoga društva Dubrovnika s kraja 19. stoljeća. Osnovan inicijativom nekolicine uglednih i poduzetnih građana, okupljenih u jedno od tada pomodnih *klimatičkih društava* (čiji je sljednik današnje Društvo *Dub*) koja su često bila pokre-

tači brojnih korisnih akcija, i godinama predano uređivan, proširivan i održavan upravo zalaganjem jednoga građanskoga društva, i danas svjedoči o kulturi života onovremenoga Dubrovnika jednako kao što to čine i renesansni ili barokni vrtovi. U kontekstu razvoja i funkcioniranja dubrovačkoga gradskog prostora područje na kojemu se nalazi današnji park Gradac promijenilo je kroz povijest više funkcija. Zbog svojih prirodnih karakteristika (lako branjivo uzvišenje nad morskim liticama) po svemu je sudeći bio korišten u prapovijesnome razdoblju, a tomu se trag može nazrijeti već i u samome topoinimu.⁴ U razdoblju srednjega vijeka današnjem Parku najbliži lokalitet Danče spominje se u prvoj polovici 14. stoljeća, a prema mišljenju povjesničara Josipa Lučića negdje na području parka Gradac nalazila se crkva sv. Marije koja se

³ Viđen, I. *Nastanak i razvoj parka Gradac u Dubrovniku*, u: *Dr. Bruno Šišić – dubrovački krajobrazni arhitekt*, ur. Marić, M. (Ogranak Matice hrvatske u Dubrovniku – Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2018.), str. 194–195. Sustavna arheološka istraživanja na tom prostoru nisu nikada provedena, ali sporadični nalazi jednako kao i rezultati arheoloških istraživanja provedenih u ograničenome opsegu 2006. – 2008. godine svjedoče o višestoljetnom korištenju prostora na kojem se nalazi današnji park.

³ Bojanić Obad Šćitaroci, B., Obad Šćitaroci, M. (2004.) *Gradski perivoji Hrvatske u 9. stoljeću*, Zagreb, Šćitaroci, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 32.

prvi put spominje 1302. godine.⁵ Povjesničar Lukša Beritić navodi da se ta crkva nalazila na sjevernome rubu Parka, negdje prema stražnjemu vrtu ljetnikovca Crijević-Pucić.⁶ Od sredine 15. stoljeća stanje u prostoru radikalno se mijenja jer zaravan južno od Parka i crkva s grobljem na Dančama postaju dubrovačka karantena (lazaret) i u te svrhe služe do sredine 17. stoljeća kada su izgrađeni Lazareti na Pločama. Radi izoliranja toga mjesta od okolnoga prostora za vrijeme jedne kužne epidemije 1466. godine podignut je zid koji je trajno odijelio prostor Danača od današnjega jugoistočnog platoa parka Gradac. Dio južnoga ogradnog zida Parka prema samostanu sestara franjevki na Dančama i jedna od ulaznih vrata sačuvani su do danas, dok je drugi dio toga zida neopravdano uklonjen tijekom jedne kampanje uređenja Parka 1929. godine. Iz sredine 15. stoljeća potječe i zavjetna crkva Gospe od Milosti na Dančama (koja čuva neka od najvažnijih likovnih djela domaćega renesansnog slikarstva) i koja s pripadajućim grobljem i s okolnim stijenama tvori jedinstven ambijent. Zasad nije utvrđeno kada se zaravan s južne strane Parka započela koristiti kao stratište, ali to je zasigurno bilo još prije Velike trešnje 1667., jer se nakon oštećenja u tom potresu spominje popravak kapelice sv. Josipa uz koju se nalazila i grobnica za ukop pogubljenih osuđenika.⁷ Usto, do početka 19. stoljeća na padinama na kojima se smjestio današnji park Gradac nalazile su se

⁵ Lučić, J. *Prošlost dubrovačke Astaraje*, Dubrovnik: Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik, 1970., str. 21.

⁶ Beritić, L. Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku II, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 12, (1960.), str. 80–81. Crkvice se posljednji put spominje krajem 16. stoljeća kao zapuštena.

⁷ Viđen, I. (2018.), str. 197.

JEDNO OD TEMELJNIH PITANJA S KOJIM ĆE SE SUSRESTI PROJEKTANTI PARKA GRADAC BIT ĆE: KOJE NAMJENE MOGU BITI KOMPATIBILNE S TIM PROSTOROM I KAKO IH OBLIKOVATI U BUDUĆEM RJEŠENJU PARKA?

kapelice s postajama križnoga puta s velikim kamenim križem na vrhu, koje su na određeni način već tada anticipirale javnu i uresnu funkciju jer su zapravo predstavljale smišljenu artikulaciju toga prostora. Nakon uništenja toga kompleksa, koji je 1806. nestao bez traga, tijekom 19. stoljeća dio prostora koji će kasnije zauzeti Park, korišten je kao vojničko vježbalište (streljana) i s obzirom na blizinu gradskih utvrđenja bio je praktički neiskoristiv za druge namjene.⁸ Formiranje parka Gradac povezano je s dvama događajima bitnima za urbanistički razvoj Dubrovnika. Sve do 1886. godine grad s predgrađima smatran je vojnom utvrdom, što je ograničavalo moderan razvoj grada, a drugo, 1897. godine dovršen je i otvoren grandiozni Hotel *Imperial* na Pilama koji je zauzeo dotadašnju površinu zapravo prvoga javnog parka u Dubrovniku te se pojavila potreba za jednim novim javnim prostorom za uživanje građana i uresom grada. U dosadašnjoj je literaturi slabo uočeno i vrednovano postojanje parka Teodorina gradina koji je na prostranoj esplanadi pred zapadnim ulazom u grad oko 1870. godine nastao zalaganjem podmaršala Stjepana Jovanovića koji ga je predao

⁸ Viđen, I. (2018.) str. 198–199.

na upravljanje općini.⁹ Naravno, tu je i treći čimbenik, a to je osnutak Društva *Dub* koje ima najveću zaslugu za osnivanje i uređenje parka Gradac te njegovo održavanje sve do Drugoga svjetskog rata. Prvi je inicijativni odbor za osnivanje društva osnovalo nekoliko entuzijasta u siječnju 1897., a veljači 1898. godine taj je odbor proširen pod imenom *Klimatičko društvo* da bi po formalnom osnivanju iste godine (srpanj 1898.) dobilo ime *Društvo za promicanje interesa Dubrovnika*. Ovo je građansko društvo kroz proteklih 120 godina djelovalo u različitim organizacijskim oblicima i fazama.¹⁰ U prvih petnaestak godina djelovanja Društvo je osnovalo i uredilo čak tri parka: Gradac (1898.), Bogišićev park (1909. – 1913.)¹¹ i park u Posatu pred Vratima od Pila (u nekoliko faza između 1904. i 1927.), a potrebno je napomenuti da je Društvo uredilo i Brsalje i Liechtensteinov put preko Gorice (1909.) te stiglo dogovor s Ignacijem Amerlingom za postavljanje Rendićeve fontane na Brsaljama te potaknulo izgradnju *skalinata* uz Posat (1913.).

Sâm Park razvijao se u tri faze: prva obuhvaća razdoblje od osnutka 1898. godine do Prvoga svjetskog rata, druga obuhvaća međuratno razdoblje, u kojem je

1929. provedeno temeljito preuređenje Parka, i razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata, kada je krajem pedesetih godina 20. stoljeća zabilježeno posljednje veće uređenje Parka prema sugestijama dr. sc. Bruna Šišića. U prvome razdoblju prilikom osnutka Parka bilo je potrebno napraviti terasiranje terena (posebno na strmijim položajima okrenutima prema moru) – donijeti zemlju i izgraditi manje podzide kako bi se biljke i stabla uopće mogli saditi. Po završetku zemljanih radova radilo se na postavljanju klupa, skalina, ograda i kamenih spolija (dekorativnih kamenih ulomaka) čime je čitav prostor Parka artikuliran pravim spletom stazica, odmorišta, stubišta, vidikovaca i šetnica. Glavni ulaz u Park formiran je s istočne strane prema gradu, s puta koji je vodio prema crkvi i groblju na Dančama. Gradac se tijekom idućih godina uređivao i dopunjavao različitim ukrasnim elementima, posebice različitim biljkama, grastama za cvijeće i spolijama koje su građani darivali Društvu za ukrašavanje Parka. Godine 1902. u Parku je postavljena kamena bista cara i kralja Franje Josipa, a iste je godine donacijom brodovlasnika Nikole Mihanovića i prema nacrtu Balda Kosića u Park postavljena fontana. U drugome, međuratnom razdoblju najznačajnija se intervencija zbila 1929. godine. Tom je prilikom došlo do promjena koje su uvelike obogatile cjelokupni dojam prostora i u osnovi postavile izgled Parka koji se uz određene manje promjene održao i do danas. U odnosu na prvotni izgled najviše je promjena bilo na ravnome prostoru južnoga (ulaznoga) dijela Parka: put za Danče izmješten je nekoliko metara jugozapadnije kako bi se dobilo više prostora za proširenje donje zaravni prema

⁹ Perić, I. *Razvitak turizma u Dubrovniku i okolici od pojave parobrodarstva do 1941. godine*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku, 1983., str. 56–57.

¹⁰ Prvo razdoblje djelovanja obuhvaća vrijeme od osnutka Društva 1898. godine do početka Prvoga svjetskog rata 1914. godine kada je zbog ratnih neprilika djelovanje Društva bilo svedeno na minimum. Drugo razdoblje obuhvaćalo bi vrijeme od završetka Prvoga svjetskog rata, preciznije od 1921. godine kada je Društvo ponovno počelo sa svojim aktivnostima pa do 1946. godine kada je prestalo s aktivnim radom. Treće razdoblje obuhvaćalo bi vrijeme od 1984. godine, kada je opet obnovljen rad Društva pa sve do danas.

¹¹ O nastanku i uređenju Bogišićeva parka vidi: Vidén, I. Posmrtno veličanje: grobnica, park i spomenik Ballazara Bogišića. *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* LV/2 (2017.), str. 485–519.

DRUGA FAZA UREĐENJA PARKA – NADOGRAĐNJA NEOGOTIČKOG ZIDA, NAKON 1929.; IZVOR: EDUARD ŠULJAK – PRIVATNA ZBIRKA

jugoistoku, izgrađen je novi ogradni zid prema jugu i prema istoku s monumentalnim pristupnim stubištem, velika je Mihanovićeve fontana demontirana i premještena u park ispod Vrata od Pila, a umjesto uklonjene fontane nekoliko je metara zapadnije, u osi glavne aleje, izgrađen novi kružni parterni bazen za vodu (vodnjak) koji postoji i danas. Naravno da se tom prigodom radilo i na obnavljanju cvjetnih nasada i potpornih zidova i stazica, a u sadržajnome smislu otvaranje Ptičjega vrta (koji je radio sve do početka Drugoga svjetskog rata) u najgornjoj zoni Parka bilo je velika novost.¹² U trećem razdoblju, onome nakon Drugoga svjetskog rata, zbila se i posljednja veća intervencija u Parku na kojoj se radilo pedesetih godina pod vodstvom Bruna Šišića. Osim obnove biljnoga fonda tada su između ostaloga uređene mnoge hod-

ne plohe i potporni zidovi te je uklonjena neprimjerena kulisna nadogradnja neogotičkoga zida iz 1929. godine i jednim dijelom rekonstruiran stari južni ogradni zid (koji je kasnije, kao i prilazno stubište, oštećen bombardiranjem tijekom Domovinskoga rata).

U siječnju 1966. godine cijeli je Park proglašen spomenikom kulture rješenjem tadašnjega Zavoda za zaštitu spomenika kulture. Nažalost, u proteklih tridesetak godina usprkos zalaganju Društva *Dub* i zainteresiranih pojedinaca prostor Parka doživljava degradaciju i u spomeničkom i u vegetacijskom smislu, a osim radova najosnovnijeg održavanja u Park se nije ulagalo. Kako bi se pristupilo cjelovitom sagledavanju problema i pripremile podloge za radove obnove, Upravni odjel za urbanizam, prostorno planiranje i zaštitu okoliša Grada Dubrovnika pokrenuo je i završio izradu sve potrebne dokumentacije koja prethodi tim radovima, odnosno

¹² Viđen, I. (2018.), str. 205–210.

provedbi javnog natječaja za odabir najboljeg rješenja temeljem kojeg će se pristupiti daljnjoj projektnoj razradi i naposljetku obnovi.¹³

UVJETOVANOSTI PARKA GRADAC

Nije moguće propisati jedinstveni recept za stvaranje suvremenoga parkovnog prostora budući da su oni obilježeni specifičnostima lokacije, ali i naglašenim autorskim pristupom, inovacijama kako u materijalima i sadržaju tako i u formama. Danas mnogi suvremeni parkovi postaju prostor *spektakla* i kako navode autori jedne studije, tehnološko-kulturni prostori koji mogu biti (pozitivno) provokativni u sadržaju i izričaju.¹⁴ Često nastaju kao rezultat sanacije prostora u suvremenim gradovima, odnosno na potezima nekađasnijih infrastrukturnih koridora.

Gledajući iz perspektive korisnika, obi-

lježja kvalitetnog parkovnog prostora jednostavno su formulirana: laka dostupnost parka, čim veći udio prirode, tj. visokih stabala i prirodnih materijala, osjećaj prozračnosti i čistoće zraka. Neki ispitanici navode da je prisutnost ptica u parku za njih najveći pokazatelj prirodnosti parka. Zatim se navodi osjećaj sigurnosti, prisutnost dostatnog broja šetnica koje omogućuju istraživanje, rekreaciju. Korisnici također navode da smatraju zanimljivim kada se u parku postave javne instalacije i skulpture umjetnika, kada se u njemu odvijaju kulturni događaji, jer bi javni gradski parkovi u svojoj biti trebali biti proslava građanskoga života. Naravno, čistoća parka primarni je zahtjev svih korisnika. Jedno od temeljnih pitanja s kojim će se susresti projektanti parka Gradac sa širim krajobraznim pojasom bit će: Što taj prostor danas predstavlja građanima, odnosno koje namjene mogu biti kompatibilne s tim prostorom i kako ih oblikovati u budućem rješenju Parka?

Park Gradac i njegov širi krajobrazni pojas određen je svojim povijesnim nasljeđem, prirodnim vrijednostima tog poteza, ponajprije zbog postojećega volumena trajno zelene visoke vegetacije koja je kontrapunkt urbanome kontekstu Parka. Park je u neposrednoj blizini dubrovačke povijesne jezgre i dio je povijesnoga vrtlog predgrađa s vilama te je dio i *buffer* područja UNESCO-ova kulturnog dobra, a krajnji je južni dio obuhvata natječaja unutar same zone zaštite UNESCO-ova kulturnog dobra. Usprkos dugogodišnjoj zapuštenosti do danas je Park ostao očuvan u svojim izvornim gabaritima i prepoznatljivoj uređajnoj osnovi koju čini mreža šetnih staza, visoka vegetacija borova, iako degradiranima, još uvijek prisutnima

¹³ Konzervatorska dokumentacija Park Gradac u Dubrovniku (izrađivač: Habitat d. o. o., Dubrovnik 2014/15); Konzervatorska dokumentacija Park Gradac u Dubrovniku – II faza (izrađivač: Habitat d. o. o., Dubrovnik 2014/15.); Krajobrazna studija – analiza postojećeg stanja vegetacije Parka Gradac (izrađivač: Vrtlar d. o. o., Acanthus d. o. o., Dubrovnik 2014.); Smjernice za rekonstrukciju i revitalizaciju Parka Gradac u Dubrovniku (izrađivači: Vrtlar d. o. o., Acanthus d. o. o., Habitat d. o. o., 2016.); Suglasnost na objedinjenu konzervatorsku dokumentaciju Konzervatorskog odjela u Dubrovniku Ministarstva kulture RH (2016.); Posebni uvjeti nadležnih komunalnih službi – za A zonu natječaja za realizaciju; Program za provedbu državnog, javnog, otvorenog za realizaciju u jednom stupnju i anonimnog natječaja krajobrazne arhitekture za park Gradac u Dubrovniku (izrađivač: Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik 2016.); Zapisnici sa sastanka Povjerenstva grada Dubrovnika za verifikaciju Programa za provedbu natječaja; Prijedlog za proširenja granica obuhvata Društva arhitekata Dubrovnika (DAD, 2018.); Očitovanje Sveučilišta u Dubrovniku na dopis Grada Dubrovnika, Upravni odjel za urbanizam, prostorno planiranje i zaštitu okoliša o izradi Programa natječaja krajobrazne arhitekture za uređenje parka Gradac; Očitovanje Dubrovačke biskupije na dopis Grada Dubrovnika, Upravni odjel za urbanizam, prostorno planiranje i zaštitu okoliša o izradi Programa natječaja krajobrazne arhitekture za uređenje parka Gradac; Program natječaja za urbanističko-arhitektonsko-krajobrazno rješenje parka Gradac sa širim urbanim krajobraznim pojasom (izrađivač: Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik 2018.).

¹⁴ Carmona, M., Sandkjær Hanssen, G., Lamm, L., Nylund K., Saglie, I., Tietjen, A. (2019.), *Public space in an age of austerity, Urban design International*, <https://doi.org/10.1057/s41289-019-00082-w>.

vrtno-arhitektonskim elementima iz vremena. Zbog očuvanosti povijesne matrice i poznatih identitetskih obilježja prostora obuhvat povijesnoga Parka uvelike je određen u kreativnim mogućnostima. Širi krajobrazni pojas od Vile Čingrije do Parka nudi znatno više kreativne slobode u promišljanju sadržaja i korištenju suvremenoga oblikovnog izraza.

Gledajući širi urbanistički kontekst Grada Dubrovnika, uspostavljanjem krajobraznoga urbanog pojasa od prostora Vile Čingrije preko poteza *ispod Boninova*, začelja Kampusa Sveučilišta u Dubrovniku, parka Gradac do Grada otvara se mogućnost ne samo alternativne poveznice s povijesnom jezgrom već kvalitetne pješačke poveznice s ostalim dijelovima Grada – preko Gorice svetoga Vlahu, prirodnih/doprirodnih predjela Medarova, Male i Velike Petke sve do šetališta u Uvali Lapad (Uvala Sumartin). Mogućnost doživljaja grada iz vizure pješaka, kroz vegetaciju, predstavlja jednu od najvažnijih tekovina gradova 21. stoljeća s visokom razinom urbaniteta.

Svojevrsna *dodana* vrijednost cijeloga poteza i nova u odnosu na prošle funkcije Parka moglo bi biti polazište u kojemu park Gradac ima važnu ulogu javnoga prostora u neposrednome okruženju obrazovnih institucija (Kampus i Rektorat Sveučilišta u Dubrovniku, Interuniverzitetski centar, Rochester Institute of Technology, Ženski đački dom) s kojima do sada nisu bile uspostavljene funkcionalne i sadržajne veze. Osim toga, rješenje ovoga velikog poteza trebalo bi vrlo promišljeno interpolirati sadržaje koji će biti ponajprije u suglasju s vrijednostima prostora, potrebama korisnika, ali i sadržavati ekonomsku održivost cjelokupnoga projekta.

IZAZOVI UPRAVLJANJA SUVREMENIM PARKOVNIM PROSTOROM

Mnogi fantastično zamišljeni projekti za parkove nisu nikada realizirani, a svjedočimo i onima koji su održavani daleko ispod potreba. Osim financijskog aspekta, veliki izazov predstavlja i upravljanje javnim parkovnim prostorom. Uobičajenija je praksa da su održavanja svih javnih parkovnih prostora povjerena gradskim komunalnim organizacijama. Danas je vrlo čest slučaj da su takve institucije kadrovski osiromašene te nemaju dostatnih ljudskih ni financijskih kapaciteta za adekvatnu skrb o svim javnim prostorima koji su u njihovoj nadležnosti. Zbog toga su danas uprave gradova pred izazovima iznalaženja novih modela skrbi za javne parkovne prostore grada.

Različiti modeli upravljanja javnim parkovnim prostorima u svijetu nisu novost. Primjerice, jedan od najpoznatijih svjetskih javnih parkovnih prostora Central Park u New Yorku, čija je izgradnja 1853. godine pokrenula cijeli jedan trend izgradnje višefunkcionalnih urbanih parkovnih prostora, sredinom 20. stoljeća bio je prepušten vandalizmu i zapuštenosti. Prvi veliki korak u vraćanju nekadašnjega sjaja bila je izrada Studije upravljanja 1974. godine, koja je među ostalima utvrdila postavljanje odbora nadglednika/čuvara parka u koje su bili uključeni građani koji su također bili uključeni u politike upravljanja parkom. Čest je slučaj da parkovima osim lokalnih vlasti uspješno upravljaju različite zaklade, odnosno neprofitne udruge. Osim toga, filantropija potpomognuta poreznim olakšicama uvelike je zaslužna za održavanje mnogih javnih parkova u svijetu. Pa ipak, treba imati na umu da nijedan javni parkovni prostor ne može biti samoodrživ.

POGLED S MORA NA A ZONU NATJEČAJA, 2018.; FOTO: MARA MARIĆ

Jedno od najosveštenijih društava po pitanju tradicije oblikovanja i održavanja visoke razine javnih parkova je Velika Britanija. Impresivnih 27.000 javnih parkova u Britaniji i 2,6 milijardi posjeta tim parkovima svake godine¹⁵ predstavljaju veliki izazov za upravljanje, odnosno održavanje prilično visokoga standarda uređenja. Mnogi od tih parkova imaju povijesni i kulturni značaj, a oko 300 njih registrirano je nacionalno važnima. Već više od jednog stoljeća velika većina javnih parkova pod ingerencijom je lokalnih vlasti, ali istovremeno te vlasti nemaju zakonsku obvezu financiranja ili održavanja javnih parkova. U Velikoj Britaniji je u odnosu na Hrvatsku vrlo čest model upravljanja javnim parkom preko neprofitnih organizacija, ra-

zličitih udruženja (eng. *Trust*). Građani volonteri, profesionalci i zapravo zaljubljenici u parkove vrlo često pronalaze nove inovativne načine financiranja takvih prostora. Zanimljiv je podatak da grupe prijatelja javnih parkova u Velikoj Britaniji godišnje prikupe 30 milijuna funti, što je, iako mali iznos sredstava potreban za njihovo održavanje, pokazatelj visoke razine osviještenosti o važnosti javnih parkovnih prostora. Javni parkovi oblikuju ljude koji u njima obitavaju i obrnuto – kakvoća i standard uređenja javnih parkova pokazatelj su snage zajednice. Kao primijenjeni modeli financiranja navode se i različiti razvojni projekti, pa su tako već od kraja 19. stoljeća uređeni brojni parkovi koji su se dijelom financirali prodajom i gradnjom na parcelama koje ih okružuju. U Velikoj Britaniji posebno je uvriježeno i stvaranje priroda unutar parkova upravo za potrebe

¹⁵ Layton-Jones, K. (2016.), *History of Public Park Funding and Management (1820–2010)* Historic England, Conservation Department, The Engine House, Fire Fly Avenue, Swindon.

njihova održavanja. Naravno, nijedan primjer nije moguće doslovno preslikati na lokalnu situaciju, no jedan od naših lokalnih pozitivnih primjera organiziranja građanstva u obnovi i stavljanju u funkciju javnog prostora je obnova Parka Orsula – arheološkog lokaliteta, panoramskog vidikovca, ljetne pozornice. Park Gradac zasigurno je jedan od važnih spomenika epohe historicizma ne samo u Dubrovniku nego i šire, a svojim je značajem u slici Grada nemjerljiv. Jednako je tako i spomenik visoke kulture građanske epohe koji je organiziranjem kroz Društvo *Dub* pokazao da ne zaostaje za tadašnjim trendovima drugih krajeva austrougarske države ili

Europe. Njegova pozicija, povijesni značaj i činjenica da je po svojoj površini bio i ostao najveći centralni javni park Grada čini ga najvažnijim javnim parkovnim prostorom u Dubrovniku, pa bi i njegove funkcije, ali i upravljanje i održavanje trebali biti primjereni tome.

Nažalost, posljednjih tridesetak godina područje Parka doživljava degradaciju i u spomeničkome i u vegetacijskome smislu, pa je pokretanje izrade projektno dokumentacije nužni nulti korak u procesu revitaliziranja ovog prostora. Mogućnosti korištenja parka Gradac danas su znatno osiromašene u odnosu na njegove izvorne namjene. Istovremeno se promijenio stil života građana, navike, pa će propitivanje mogućih namjena i njihovo oblikovanje u primjerene sadržaje biti jedan od

većih izazova za projektante novog rješenja Parka. Na primjeru Graca vidljivo je i da je postojeće modele održavanja Parka potrebno unaprijediti. To ponajprije podrazumijeva da bi projekt za izvedbu parka Gradac sa širim krajobraznim pojašom trebao biti ekonomski održiv i u fazi održavanja Parka, odnosno detaljno komuniciran s Gradom. Potrebno bi bilo u skladu s pozitivnim europskim, ali i rijetkim hrvatskim primjerima osigurati izdvojeno upravljanje/upravitelja koji će voditi računa o održavanju i načinima financiranja kako bi se zadržao standard Parka utvrđen projektom. Sredstva uložena u obnovu i revitalizaciju Parka (pa i ona iz europskih fondova) imaju malo smisla ako se nakon dovršetka tog posla Parkom ne nastavi trajno upravljati na odgovoran i osmišljen način. Sinergijom uprave Parka i građana različitim se akcijama, radionicama, sadržajima i volonterskim zalaganjem često mogu postići neočekivani rezultati. Stoga partnerstvo građana Dubrovnika i nadležnih ustanova uz osigurano dobro upravljanje mora biti jedan od najvažnijih elemenata budućega promišljanja o parku Gradac... jer građani su naposljetku oni za koje takvi javni prostori i postoje. ■

POGLED NA OBALNI DIO B I DIO A ZONE
NATJEČAJA, 2018.; FOTO: MARA MARIĆ

